

Agenda 1 Českobratrské církve evangelické

Synodní rada Českobratrské církve evangelické 1983

Vysvětlení

Služby Boží, bohoslužby, shromáždění¹, jak se jich účastníme v českobratrské církvi evangelické, jsou ve svých vnějších formách projevem a důsledkem vývoje českého evangelictví od dob tolerančních².

V církvi reformované u nás došlo liturgické úsilí svého výrazu ve vydání agendy z roku 1881³. Tato agenda navazuje jednak na formuláře Jednoty bratrské⁴, jednak na agendu falckou⁵. Heřman z Tardy, který agendu z r. 1881 vydal, měl za to, že na falcké agendě spolupůsobil reformátor Jan Laski. Domníval se, že falcký způsob bohoslužeb má vlastně slovanský původ v Polsku⁶. Zatímco ve falckém formuláři je každou neděli po kázání zařazena veřejná zpověď celého shromáždění s absolucí, vžila se zpověď v české reformované církvi pouze při vysluhování svaté Večeře, kde tvoří velice podstatnou část. Sbíрка se podle tohoto formuláře koná při vycházení ze shromáždění. V současné době se s obdobným uspořádáním služeb Slova (nikoliv večeře Páně) setkáváme u reformované církve švýcarské⁷. V naší agendě navazujeme na tuto tradici formulářem A.

V reformované církvi působily také silné vlivy anglosaského protestantismu, s nímž čeští evangelíci navázali styky po vydání císařského patentu v roce 1861. Reformované služby Boží v anglosaském a francouzském protestantismu mají svůj původ u M. Bucera ve Štrasburku⁸. Pevnou formu jim dal J. Calvin v Ženevě⁹. Jejich charakteristickým rysem je vyznání hříchů na začátku, konání sbírky ve shromáždění a zařazení kázání úplně na konec služeb Božích. V určité obměně (s vynecháním vyznání hříchů) se s tímto způsobem služeb Božích setkáváme v některých pražských sborech; jsou zpracovány ve formuláři B.

Také luterská církev hledala svou souvislost s bratrskou bohoslužebnou tradicí¹⁰. Výrazně luterské liturgické úsilí K. E. Lányho se nesešlo s úspěchem¹¹. V současné době se luterský ráz v českobratrské církvi evangelické omezuje na zpívání předzpěvu, kolekty a požehnání, a to jen v několika valašských sborech, v navázání na luterskou bohoslužebnou tradici na Slovensku¹². Z ní vycházíme ve formuláři C.

Světovému luterství a starokřesťanské bohoslužbě jsou nejbližší formuláře D1 a D2, které jsou v tomto smyslu nejekumeničtější.

V naší bohoslužebné tradici, jež dnes nezachovává výrazně žádný z klasických reformačních typů, není možno zavést povinně jednotnou agendu. Nebylo by to ani přiměřené novozákonní tradici, ve které se neseťkáváme s pevně stanovenými liturgickými pořady. Ani typy bohoslužebných pořádků, které uvádíme v agendě, nechtějí být závazným zákonem. Je možné, aby si sbor zvolil jeden z předložených typů a při něm setrval. Je rovněž možné během jednoho či více církevních roků, nebo při zvláštních příležitostech, užívat různých formulářů. V případě, že by se některá staršovstva rozhodla spojovat jednotlivé prvky různých formulářů, nechť se to děje s pozorným přihlédnutím k pokynům direktoria (úvodního vysvětlení) a s vědomím, že každý zde uvedený bohoslužebný pořádek představuje organický celek. Liturgická svoboda totiž neznamena neodpovědnost a lehkomyšlnost, jako by pořad bohoslužeb nepodléhal žádným pravidlům. Staršovstvo s kazatelem nesou za bohoslužebný pořádek ve sboru plnou odpovědnost. Proto musejí znát závažnost základních liturgických otázek.

Jednou ze základních otázek v křesťanské liturgické tradici je řešení vztahu mezi kázáním slova Božího a večeří Páně. V katolické tradici a v řadě luterských církví¹³ je večeře Páně chápána jako součást každé nedělní bohoslužby, což také odpovídá praxi novozákonních sborů. I Calvin¹⁴ měl za to, že se svatá Večeře má slavit každou neděli. Podle reformované tradice falcké se vysluhovala ve městech každý měsíc, na vesnicích každý druhý měsíc¹⁵. Naše staršovstva by měla uvažovat o zavedení častějšího vysluhování, přihlížejíce ovšem k duchovní úrovni sborového života. Organická spjatost večeře Páně se službou Slova vylučuje chápat ji jako slavnost, která má být k bohoslužbám pouze připojena. Proto také nepokládáme za vhodné uvádět večeří Páně "krátkým případným projevem, opřeným o biblický text", jak doporučuje agenda z roku 1938¹⁶. Je-li kázání skutečně zvěstováním evangelia, je soustředěno k spalitelnému dílu Ježíše Krista a tím k vlastnímu obsahu svaté Večeře. Tak plně připravuje posluchače k účasti na stolu Páně. Pokud se v reformovaných agendách před

vysluhování setkáváme se samostatným výkladem večere Páně a slov ustanovení, byl vyvolán snahou zabránit představě, že večere Páně je opakovanou mešní obětí a že přítomnost Kristova je vázána na "živly" chleba a vína.

Každý sbor českobratrské církve evangelické se shromažďuje jako církev Kristova, aby zvěstováním a slyšením evangelia chválil Boha, posiloval bratry a sestry a vydával svědectví světu. Služby Boží představují střídání Božího i našeho volání a odpovědi: shromáždění sboru, vzývání Boha, slyšení Slova, obecenství s Bohem, účast na životě bližního a zmocnění k poslušnému životu ve světě. Tomu odpovídají části bohoslužeb:

vstup a vzývání (adorace), služba Slova, svátost, přímluvné obecenství, propuštění. Uspořádání bohoslužeb je zpravidla takové, že má pevné části pro každou neděli v roce (tzv. ordinaria) a části proměnlivé podle církevního roku (tzv. propria). Mezi ordinaria mohou po určitou dobu patřit některé písně, slova požehnání, Otče náš, vyznání víry, části formuláře při večeři Páně. Ve švýcarské agendě se setkáváme s neměnnými žalmovými částmi na začátku a na konci modliteb. Užití neměnných částí modliteb umožňuje, aby sbor rozpoznal závěr modlitby a mohl se k ní přidat svým Amen. Pro budování sboru není dobré, jsou-li pevné části ze služeb Božích zcela vyloučeny.

Bohoslužebné společenství vyžaduje aktivní účast celého sboru na liturgickém jednání. K tomu je předně potřeba, aby jazyk, kterého se při bohoslužbách užívá, byl jasný a srozumitelný, přiměřený věci Božího království i chápání dnešního člověka. To platí zejména o formulaci modliteb, ke kterým se sbor má připojit. Vedle toho bude třeba stále více využívat pro bohoslužebné účely nových překladů Písma.

Řeč, které při bohoslužbách užíváme, by neměla podporovat názor, že bohoslužby jsou zvláštní posvátnou oblastí, která nemá nic společného s naším denním životem. Liturgická mluva nespočívá v archaické dikci a hromadění starobylých slov. Právě tak se má varovat všeho patosu a pomazanosti. Na druhé straně úcta k Bohu nás vede k starostlivé péči o čistotu a ušlechtilost jazyka. Nemáme podléhat módnosti a vulgárnosti. Skutečnosti víry a naděje si nejednou razí dokonce i nový a nevšední výraz.

Účasti celého shromáždění na bohoslužbách poslouží, když prvkům, které v prvokřesťanských službách Božích mívaly povahu aklamace (např. Amen, doxologie na závěr modlitby Páně apod.), bude navrácen jejich charakter. Shromáždění má mít příležitost spontánně a hlasitě se přiznat ke Kristu, k zvěstovanému Slovu, k modlitbám. Společné recitování je obtížné ve velkých shromážděních, poněvadž v naší tradici je málo vžitých liturgických formulací. Ani modlitební forma litanie není vžita, patrně proto, že vyvolává dojem, jako by farář byl vydělen ze shromáždění jako jeho protějšek, což by narušovalo zásadu všeobecného kněžství. Měli bychom však obnovit společnou modlitbu Páně, vyznání víry a přitakání k pozdravu, k modlitbám, ke kázání společným Amen.

Společné písně nepojímáme jen jako hudební výplň; tvoří obsahově závažnou součást bohoslužby, na níž se všichni účastníci podílejí hlasitým, živým zpěvem. Při přípravě písní (při volbě vhodných slok) pro shromáždění je na místě náročná pečlivost. Hlediskem výběru nemůže být pouze vžitost a obliba, ale zřetel na církevní rok, na zvěst kázání, na začlenění písně do celku bohoslužby. Jsme povinni dbát o postupné obohacování žalmového a písňového výběru ve sborech soustavným nácvikem.

Odpovědnost za bohoslužebné shromáždění nese celý sbor. Jeho jménem ji vykonává staršovstvo s kazatelem. Této skutečnosti bývá dán výraz tím, že presbyteři se aktivně účastní vedení služeb Božích: čtou Písmo svaté, mají na starosti ohlášky, konají některé modlitby, pomáhají při svaté Večeři, provádějí sbírku. Je jen třeba pamatovat, že bohoslužba se skutečně společnou stává teprve tam, kde se nedělní shromáždění také v týdně společně připravuje hovorem o kázání, výběrem čtení Písma, písní, sestavením ohlášek, dohodou o obsahu přímluvných modliteb; jinak zůstanou ostatní podílníci jen nezralými pomocníky kazatele, který jim všechno určí - anebo bohoslužby ztratí svůj celostný ráz a stanou se nesourodou přehlídkou různých přízvuků či nápadů.

Kazatel sboru jako církví pověřený tlumočník Božího slova se však nemůže zříci konečné odpovědnosti za to, aby se vše ve shromáždění dalo v souladu se svědectvím Písem, aby jejich zvěst zněla plně a nezkrásně, aby nebylo opominuto její jádro, jak je dosvědčují svátosti. Při večeři Páně předsedá, což se projevuje tím, že pronáší slova ustanovení a zahajuje svátostný hod. Při podávání chleba a vína mu mohou pomáhat presbyteři

ři. (V mnohých presbyterních církvích, kde se při večeři Páně zůstává sedět v lavicích, roznášejí chléb a víno presbyteři sami.)

Při některých zvláštních příležitostech bývá přítomno více ordinovaných služebníků církve. Je výrazem mezisborového společenství, slouží-li bohoslužby společně (koncelebrace). V takovém případě je ovšem třeba úkoly předem promyšleně rozdělit; všem, kdo se na společné službě podílejí, musí být jasno o náplni a poselství dne. Soudíme, že vstupní část a požehnání sluší tomu, komu patří mezi shromážděnými největší úcta, ať pro hodnost služby v církvi nebo věkem nebo z jiných důvodů. Kazatel místního sboru (parochus loci) by měl mít na starosti ohlášení a měl by sbor vést při přímělné modlitbě. Hlavní čtení Písma a kázání patří pozvanému kazateli dne. Ostatní čtení mohou být svěřena komukoliv, jen když ve velkém shromáždění zřetelně a slyšitelně předčítá.

Služby Boží mají být ekumenicky orientované. V jejich podobě má být rozpoznatelné to, co je obecně křesťanské. Toho je možno dosáhnout dvojím způsobem: a) Do služeb Božích přejmeme staré bohoslužebné prvky, jak je zachovala předně katolická tradice ve mši". Jde o ordinaria mše: Vyznání vin (Confiteor), Sláva Bohu (Gloria), Apoštolské nebo Nicejské vyznání (Credo), některé modlitby při večeři Páně (preface, Sanctus), slova ustanovení večeře Páně, modlitby "Pane, nejsem hoden" a "Beránku Boží" (Domine non sum dignus, Agnus Dei). Tak tomu je v luterské bohoslužebné tradici. Snažíme se tomuto pojetí vyjít vstříc formulářem typu D. b) Tradici naší církve je ovšem bližší dát výraz základním křesťanským obsahům důrazem na Písmo, které nás pojí se všemi křesťany, a na základní zvěst svátostí. Ekumenickou myšlenku je pak potřeba podtrhnout v obsahu modliteb, kázání, ve vyznání.

Služby Boží musejí být otevřeny všem. Aniž by došlo k falešnému přizpůsobování nebo nadbíhání, je možno zařadit do nich nové formy písní a hudebních projevů i nové projevy modlitební tak, aby se rozbila hradba nedotknutelnosti, která tak často odděluje služby Boží od světa a vytváří u jejich účastníků psychologii ghetta, jež vylučuje nově příchozí. Ve službách Božích se nám stává skutečností Kristova vláda, která platí nad církví i nad světem. Proto k samé podstatě řádných služeb Božích patří jejich veřejný charakter.

Jednotlivé části služeb Božích

Vstup

Modlitba za shromáždění

V některých sborech se ještě před počátkem bohoslužeb shromáždí presbyteři spolu s kazatelem, aby modlitebně prosili o požehnání pro celé bohoslužby. Pak kazatele doprovodí do shromáždění.

Preludium na varhany

Smyslem preludia je soustředit mysl posluchačů a připravit je k následující bohoslužbě. Tomuto hledisku je třeba podřídit výběr i provedení skladby.

Pozdrav (salutatio)

Podle staré křesťanské tradice mohou služby Boží začít slovy trojiční formule "Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého". Následuje osobní slovo pozdravu, kterým kazatel zdraví sbor. Jde o skutečný pozdrav, ne o napomenutí nebo příkaz. Jeho obsahem je prosté: Bůh vám žehnej. Všechny ostatní pozdravy jsou pouze jeho rozšířením v navázání na pozdravy, kterými zdravili sbory bibličtí svědkové. Pozdrav na začátku je srdečným příslibem Kristovy lásky. Shromáždění by k němu mělo povstat a odpovědět společným Amen.

Introit

Po pozdravu zazní vstupní slovo z Písma, které je výrazem chvály nebo vyznání shromážděné církve, opět tedy nikoliv napomínání. Je vhodné, aby přihlíželo k období církevního roku. Musí být kazatelem vybráno již při přípravě kázání, a to ze známých výroků Písma nebo z biblických textů, jejichž porozumění je posluchačům přístupné. Vstupní slovo má být vybráno v těsné souvislosti s následující písní. Velmi dobré je, jestli-

že jde o počátek (incipit) žalmu, který se hned nato zpívá. Někde slouží jako introit tzv. adjutorium (povzbuzení): Pomoc naše jest od Hospodina, který učinil nebe i zemi (Ž 121,2): V luterské tradici má vstupní slovo podobu antifony, zpívaného biblického verše, který uvádí po čáteční i závěrečnou liturgii. Na první část antifony, přednesenou kazatelem, odpovídá shromáždění částí druhou. Obě jsou zakončeny zvoláním Halelujah. (V době postní a při pohřebních shromážděních se Halelujah vynechává.)

Vstupní píseň

Následuje vstupní píseň, jejímž obsahem má být chvála Boží nebo vyznání hříchů, s přihlédnutím ke zvěsti kázání nebo k církevnímu roku. Vstupní píseň má být sboru po obsahové i melodické stránce důvěrně známa. V reformované tradici jsou jako první píseň užívány zpravidla žalmy.

První modlitba

V první modlitbě má převažovat vzývání a oslava Boha. V bohoslužebném životě má adorace velice významnou úlohu. Je nesprávné rozumět modlitbě pouze jako prosbám o vyslyšení. V Písmu je přikázáno vyznávat jméno Boží a chválit jeho dobrotu. "Přistupte, kořme se, klekněme, kolena skloňme před Hospodinem, který nás učinil. On je náš Bůh, my lid, ježž on pase, ovce, ježž vodí svou rukou" (Ž 95,6n). Bůh je dobrý, jeho lid se k němu blíží v pokorném vzývání a radostném chválení. Biblické žalmy obsahují celé bohatství takových chval. Proto začátek modlitby mohou tvořit žalmové verše. Poněvadž Bůh je Pánem, který nás osvobozuje od falešných model, jeho vzývání v sobě obsahuje také radost ze svobody dítek Božích.

Nemá-li naše vzývání Boha být pokrytecké, je třeba, aby modlitba obsahovala také vyznání hříchu. To se může dít tak, že modlitba ústí do veřejné zpovědi a slova milosti. Taková byla praxe starocírkevní i reformační. V prosbě o odpuštění bereme vážně Boží milosrdenství a spasení v Ježíši Kristu, čímž se vzdává čest Božímu majestátu.

První modlitba má dále obsahovat prosby za přítomnost Ducha svatého mezi námi a všude, kde se Kristova církev po celém světě shromažďuje. On vypudí z našeho srdce všechno zlé a uvede nás do veškeré pravdy (J 16,13). V případě, že předcházející vyznání vin mělo podobu veřejné zpovědi, přesouvá se modlitba o Ducha svatého až před nebo za druhé čtení Písma.

Některé z uvedených prvků mohou být také zastoupeny v písních vstupní části bohoslužeb; pak je nemusí obsahovat úvodní modlitba.

Závěrečné Amen

Závěrečné Amen by měl vyslovit celý sbor jako výraz své účasti na modlitbě. To je možné za předpokladu, že modlitba bude mít pevné zakončení (např. "Pochválen buď, Pane, od věků až na věky" nebo "Skrze Ježíše Krista, našeho Pána" apod.).

Modlitba může být uvedena biblickou výzvou, volným pozváním, pouhým "Modleme se", nebo může začít přímo oslovením Boha. Úcta k Hospodinu, ježž v modlitbě oslovujeme, vede ve většině sborů k tomu, že při modlitbě stojíme.

Celou vstupní část služeb Božích má sbor prožívat jako něco známého a slavnostního: "Jak je přibýtek tvůj milý, Hospodine zástupů! Má duše zmírá steskem po Hospodinových nádvořích, mé srdce i mé tělo plešají vstříc živému Bohu!" (Ž 84,2n)

Služba Slova

První čtení Písma

Po modlitbě následuje čtení Písma (lectio), jehož funkcí je uvést kázání do širší biblické souvislosti. Na základě usnesení 21. synodu z r. 1979 čteme z překladu kralického (vydání 1613) i z nového ekumenického překladu, podle rozhodnutí staršovstva. Pro čtení se hodí oddíly tematicky uzavřené. Měly by být srozumitelné při pouhém slyšení. Je vhodné volit čtení ze Starého zákona, káže-li se na novozákonní text, a opačně. V evangelické církvi se předpokládá přesné ohlášení, odkud je čtení vybráno, aby posluchači mohli jednak text sledovat z otevřených biblí, jednak se k němu doma po bohoslužbách vrátit. Čtení uvádíme slovy: "Slyšte svědectví proroka (evangelisty, apoštola) . . .", "Slyšte slova zapsaná v . . .", "Slyšte, co mluví Bůh ústy proroka . . ."

.", "Slyšte slova našeho Pána, zapsaná v evangeliu . . ." Při čtení shromáždění stojí, aby vyjádřilo, že nad sebou uznává autoritu Božího slova ve svědectví Písem. Čtené Písmo se mocí Ducha svatého slovem Božím stává; proto jsou nepřiměřené formulace "Zamysleme se nad slovem Božím", "Poslyšte slovo Boží" apod.

Dovětek po čtení může být díkůvzdání biblickými slovy (nejlépe ze žalmu), zakončené Halelujah, nebo prosba vyjádřená citátem Písma, příp. vlastními slovy. Může se také prostě říci: "To jsou slova čtení."

Píseň před kázáním

Píseň po čtení může navazovat na obsah čtení, na církevní rok, nebo je písní chval, prosbou za správné slyšení či vzýváním Ducha svatého. V případě, že při shromáždění zpívá pěvecký sbor, je nejvhodnější zařadit jeho zpěv po čtení Písma.

Druhé (hlavní) čtení

Nadchází vrcholný okamžik celé služby Slova. Shromáždění je připraveno slyšet řeč svého Pána, k níž se církev schází a z níž žije. (Proto místo obvyklého, nepřiliš vhodného "text kázání" tu volíme název "hlavní čtení".) Doporučujeme, aby se nečetl pouhý verš, nýbrž jeho širší souvislost. Pro kazatele je to užitečná zábrana proti nebezpečí, že biblický výrok vytrhne ze souvislosti a podloží mu zkreslený smysl. Pro posluchače pak je naprospěch, slyší-li při shromáždění z Písma co nejvíce. Pokud kazatel chce kázáním vyzvednout jenom některý verš nebo myšlenku čteného oddílu, nic mu nebrání, aby na to po jeho přečtení upozornil, popřípadě daný verš opakoval.

Kázání

Kázání je výkladem Písma; vyhlašuje Kristovu vládu, zvěstuje evangelium odpuštění, dosvědčuje Boží smlouvu; tím utvrzuje víru, naději a lásku a osvobozuje od strachu. Je vázáno na prorocké a apoštolské slovo v Písmech, svědeckou výpověď o objektivní skutečnosti Božího činu spasení. Tu je hráz, aby se kázání nestalo jen výplodem vlastní zbožné fantazie. Nejsme spaseni svými zbožnými vzněty a náladami, ani pravověrností, ani mravními a společenskými snahami - pouze a jedině činem Božího vyvolení v Kristu. O něm musí kázání vydat věrné svědectví. Tomu velmi napomáhá soustavný výklad biblických knih nebo perikop s přihlédnutím k církevnímu roku¹⁸. I když není vyloučena volná volba textu z Písma, vždy je nutno přihlídnout k jeho souvislosti.

Kázání je ovšem zároveň i osobním svědectvím kazatelovým. Nebude přesvědčivé, jestliže on sám vlastní bytostnou zkušeností není přesvědčen o pravdivosti toho, co zvěstuje. Písmo sice zaznamenává svědectví dávných dob, avšak skutečnost Boží milosti v Kristu - předmět evangelia - je přítomná, živá stejně dnes jako tehdy. Je třeba zvěstovat přítomnou Kristovu moc.

Úkolem tedy je tlumočit hlas Písma svatého do naší současnosti. K tomu je zapotřebí spolehlivě znát obě roviny: svět Písma právě tak jako současný svět. Hlas Boží dosvědčený svědky proniká do našeho času a střetává se s naší dnešní skutečností. Právě v tomto průsečíku dochází k věrnému zvěstování.

Kázání je řeč, sděluje posluchačům poselství evangelia slovy. Proto je kazatel povinen dbát požadavků, které na něho klade ověřená teorie a praxe mluveného projevu: pečovat o dobrý, živý a přitom spisovný jazyk, o působivou formu a skladbu kázání, o jasnou, srozumitelnou výslovnost, o přednes poutavý, a zase ne teatrální.

Kazatel nehovoří jen za sebe, nýbrž také za obecnost církve, která jej touto službou pověřila. Obdarování Duchem svatým není omezeno jenom na kazatele. Kázání roste také v setkávání a rozhovoru s bratry, kteří se za kazatele a prospěch evangelia ve sboru i ve světě modlí.

Přítomnost Ducha svatého při kázání působí, že se zvěstované slovo pro posluchače stává mocí a proměňuje jejich život. Duch svatý zvěstováním probouzí v posluchačích i různé dary (charismata), kterými vytvářejí život svého společenství a dosvědčují příchod Božího království.

Modlitba po kázání

Všecky ostatní části služeb Božích jsou v přímém poměru ke kázání. Kázání zpravidla ústí v krátkou modlitbu. Jejím obsahem je přitakání ke zvěsti kázání, dík za ni, prosba o sílu k následování. To vše je zde vyjádřeno nově, ne týmiž slovy jako v kázání.

Píseň po kázání

Modlitbě předchází - nebo po ní následuje - píseň. Je vyznáním víry v Boží vládu, v Boží lásku, ve vzkříšení. Svým obsahem ani nadbytečnou délkou nemá účinek kázání oslabovat. Také dlouhé přede hry po kázání nejsou na místě.

Přímluvné obecenství

Oddíl bohoslužeb soustředěný na obecenství církve je v naší současné liturgické praxi značně opomíjen. Mezi ohlášeními a přímluvnými modlitbami nebývá žádný vztah, již proto, že závěrečná modlitba ohlášky zpravidla předchází. Rovněž sbírka je ve většině shromáždění vyloučena z bohoslužebného rámce a zařazena až úplně na konec, při vycházení.

Pro prohloubení této velice sborotvorné části služeb Božích je nejvhodnější toto liturgické uspořádání:

Ohlášení

Různá ohlášení, sdělení a doporučení sbírky jsou zařazena po písni po kázání. Ohlášky umožňují dotáhnout zvěst kázání do situace sboru, budovat obecenství ze Slova a podílet se modlitebně na radostech i bolestech členů sboru a celé církve Kristovy ve světě. Výzva k obětavosti by vždy měla být spojena s oznámením účelu sbírky. Je otázkou, zda je správné veřejně ohlašovat jména dárců (Mt 6, 1-4). V ohláškách zveřejňujeme, jaká práce se ve sboru koná a předkládáme ji účastníkům shromáždění k účasti a modlitebním přímluvám. Při zvláštních příležitostech (např. v týdnu modliteb za jednotu nebo při shromážděních s večeří Páně, která je svátostí jednoty) bychom měli informovat o situaci v ekumenickém hnutí, aby přímluvy za jednotu měly konkrétní obsah. Také jednotlivé sborové odbory mají příležitost v ohláškách oslovit sbor. (Nevylučujeme ani možnost přečíst v ohláškách výňatky ze spisů významných křesťanských svědků, kteří nás spojují s "církví zvítězilou". Výběr četby se zřetelem ke kázání musí být proveden pečlivě a nesmí být stavěn na jednu rovinu s čtením Písma.)

Přímluvná modlitba

Na ohlášky navazuje přímluvná modlitba. Shromážděný sbor se v ní rozpomíná na celou církev, na svět, ve kterém žije, a na své jednotlivé členy, kteří jsou v tísní a ohrožení. Do veřejné přímluvné modlitby byly od nejstarších dob zařazovány přímluvy za církev a její jednotu, za spravedlnost a mír ve světě, za ty, kdo nesou odpovědnost za věci veřejné, dále pak za trpící a nemocné. V přímluvných modlitbách nenavrhujeme Pánu Bohu řešení, ale prosíme jej za smilování. V tradici se vytvořila forma přímluvné modlitby zvaná litanie. Ten, kdo ji vede, jmenuje vždy předmět přímluv a shromáždění se připojuje prosbou (např. "Pane, smiluj se"). - Doporučuje se přímluvnou modlitbu uzavřít tichou modlitbou, závěrečnou formulí a společným Amen. Tichá modlitba nesmí být příliš dlouhá ani příliš krátká. Má dávat možnost přednést Bohu osobní prosby.

Modlitba Páně

Závěr tvořivá modlitba Páně, pokud není zařazena na jiné místo (za první modlitbu nebo před vysluhování večeře Páně). Je dobré, aby modlitbu "Otče náš" říkal sbor společně. Lze ji také zpívat.

Sbírka

Za nejvhodnější uspořádání sbírky pokládáme její přímé zařazení do rámce služeb Božích, a to po kázání. Sbírka je odpovědí poslušné a vděčné víry na slyšení Kristova evangelia. Připomíná nám, že všechno své, ba sami sebe máme obětovat ve službě Bohu. Sbírku možno konat za zpěvu písně nebo během delší varhanní přede hry. Vykonnávají ji presbyteři (i tam, kde je dosud zařazena až na závěr bohoslužeb).

Zpověď a slovo milosti

Veřejné vyznání vin s ujištěním o odpuštění patřilo původně cele k službě Slova. V utrakvistické mši po kázání pravidelně následovalo vyznání hříchů a absoluce. S podobnou praxí se setkáváme v agendě falcké. Tradice veřejné zpovědi před večeří Páně je poměrně ojedinělá. Nenajdeme ji v agendě Jednoty bratrské z roku 1612 ani ve většině současných luterských agend a v agendách reformovaných. Naopak v reformované agendě švýcarské nacházíme upozornění, že pokládat vyznání hříchů za klíč k večeři Páně a za povinný požadavek před vysluhováním by bylo chybné¹⁹.

Naši otcové byli velice citliví na to, aby nebyla porušena reformační zásada, že hříchy může odpouštět jen Bůh sám. Proto vypustili z bohoslužebného života vše, co mohlo budit dojem, že se z kazatele stává kněz odpouštějící hříchy. (Pravděpodobně proto odmítli veřejnou zpověď v rámci pravidelných nedělních služeb Božích, ačkoliv v liturgických předlohách, kterých použili, byla.) V navázání na tento důraz je vhodné nemluvit o "rozhřešení", absoluci, nýbrž prostě o slovu milosti. Událost odpuštění vin se děje, po jejich vyznání, mezi Bohem a člověkem. Kazatel pouze může slovem milosti ujistit kající a omilostněné hříšníky o tom, co se stalo.

Skutečnost, že vyznání vin bylo spojeno se službou svátostnou a odděleno od předcházejících služeb Slova, měla své negativní důsledky. Vyvolala potřebu zavést nové kázání nebo promluvu před večeří Páně, čímž se narušila jednota služeb Božích a z večeře Páně vznikly jakési druhé bohoslužby. Nadto se zpověď pro mnohé členy stala ústřední částí večeře Páně a vlastní obsah slavnosti stolu Páně, radostné stolování s Pánem, ustupoval do pozadí. Podtržení vyznání vin vedlo také k tomu, že účast na svátosti byla pokládána spíše za právo těch, kdo jsou jí hodni, nežli za dar pro ty, kteří si ničeho nezasluhují.

Máme proto za to, že by bylo dobré vyznání vin a zvěst milosti přiřadit k službě Slova, těsně po kázání, anebo je občas zařadit před první modlitbu či do ní (tj. spojit modlitbu s veřejným vyznáním a zvěstí milosti). Naznačilo by se tak, že se každé služby Boží mají konat v duchu pokání a odpuštění. "Přinášíš-li tedy svůj dar na oltář a tam se rozpomeň, že tvůj bratr má něco proti tobě, nech tam svůj dar před oltářem a jdi se nejprve smířit se svým bratrem; potom teprve přijď a přines svůj dar" (Mt 5,23n). Bylo by možné zařadit vyznání a zvěst milosti alespoň do shromáždění o nedělích postních, adventních apod. (viz příklad ve formuláři D2). Vyznání vin je možno plně vyslovit modlitbou, aniž by se bezpodmínečně trvalo na otázkách a odpovědích. (Touto praxí se častokrát musíme spokojit u lože nemocných, u postižených hlubokou hluchotou nebo neschopných řeči.)

V naší tradici by ovšem bylo velice těžké veřejnou zpověď před večeří Páně vynechat. Půjde spíše o to spojit ji úžeji se službami Slova. To se může dít tak, že se bude konat těsně po kázání (případně přímo z kazatelny), že její otázky budou formulovány v souvislosti s kázáním a bude jasně naznačeno, že večeře Páně začíná až po ní.

Zpovědním otázkám je třeba věnovat soustředěnou pozornost. Obtíže v nich působí slib nového života. Poněvadž evangelium předchází zákon, je možno změnit staré pořadí a vyjít z víry v Kristovu smírcí oběť jako projev lásky, na který odpovídáme pokáním a touhou po novém životě. Je lépe neužívat slibu, nýbrž formulovat otázku tak, aby vyjadřovala přítomné odhodlání k novému životu. V žádném případě se nemá zapomínat na odpuštění bližním, přední znak nového života v Kristu. Tu se obejdeme bez slibů nebo odhodlání do budoucnosti, neboť odpouštět máme hned. Veřejnou zpověď je možno zakončit Apoštolským vyznáním, případně ve formě písně.

Zpovědní části uváděné v bohoslužebných pořadech A až D2 jsou příkladem, jak kazatel může v pastýřské odpovědnosti formulovat vhodné otázky a odpovědi.

Večeře Páně

Liturgická podoba večeře Páně v reformačních církvích vznikla na pozadí kritiky katolické mše, která měla Kristovu oběť opakovat. Tato skutečnost vedla k výraznému soustředění reformačních pořadů večeře Páně na výlučnou jedinečnost oběti Kristovy na kříži, jež nás ospravedlňuje z pouhé milosti. Svátost, označená za "viditelné Slovo", neměla být než svědectvím o golgotské události. Chléb - v reformované tradici se kladl důraz na jeho zřejmé lámání - měl odkazovat k umírajícímu tělu Ježíše Krista, víno v kalichu k jeho prolité krvi. Tak dostala večeře Páně ráz povýtce velkopáteční.

I když je tento motiv ve večeři Páně ústřední, není jediný, a v těsné spojitosti s chlebem a vínem ani právě biblický. Ve večeři Páně, jak o ní mluví apoštolské svědectví, se přítomnost Ježíše Krista nevztahuje na hmotu pokrmu a nápoje (tzv. "živly"), nýbrž na celé dění. Mimoto obsahuje večeře Páně ještě řadu dalších motivů, které zůstávají opomenuty. V ekumenických rozhovorech dochází k znovuobjevení bohatství stolu Kristova²⁰.

K hodů svaté Večeře patří motiv naděje, která vyhlíží příchod Kristův a v předjímce prožívá budoucnost Božího království (eschatologický motiv). Stolování Ježíše Krista s učedníky není bez souvislosti s jeho podobstvými Božího království jako radostné hostiny, plné hojnosti, veselí a družnosti²¹.

S tím souvisí důraz na Ducha svatého a jeho dary radosti, odpuštění, naděje, nového života a chval, které tvořily součást večeře Kristovy od nejstarších dob, jak dosvědčuje název "eucharistia", dobrořečení (viz 1 K 10,16).

K svaté večeři Páně náleží motiv obecnství. Pán Ježíš ustanovil za slavnost své přítomnosti ("to čiňte na mou památku") právě něco tak výrazně pospolitého, družného, jako je společný stůl. Nikdo nemůže jeho Večeři slavit sám. Daleko spíše než k obětování ukřižovaného těla Ježíšova ukazuje lámání - to jest rozdělování - chleba ke společenství nového těla Kristova v bratrství víry (1 K 10,17). Právě tak významně vyzývá Pán: "Pijte z toho kalicha všichni!" Bývalo dobrým povědomím v církvi, že nelze přistoupit ke stolu Páně bez vzájemného smíření a obnovení jednoty.

Kromě toho účast na společném chlebu a společném kalichu na určitém místě ukazuje jednotu účastníků s Kristem i s těmi, kdo stejně přijímají ve všech dobách a na všech místech. Když si navzájem rozdělujeme společný chléb, dosvědčujeme svou jednotu s obecnou církví, tajemství vykoupení se stává skutečností a celé tělo Kristovo se rozhojňuje v milosti²². Večeře Kristova je v tomto smyslu svátostí jednoty. Touha po jednotě je nedílnou součástí řádného slavení Kristova stolu. Kdo by samospravedlivě zastával své pojetí evangelia proti ostatním denominacím a zásadně odmítal rozhovor o společném stolování s křesťany jiných denominací, nese vinu na rozdělení. I to by v bohoslužbách mělo být vyjádřeno a vyznáno. - K večeři Páně smíme a máme pozvat všechny pokřtěné, kteří na základě svědectví Písem Starého a Nového zákona spolu s námi věří v Boha Otce, Syna i Ducha svatého.

Večeře Páně také volá církve, aby plnila své poslání ve světě službou smíření mezi lidmi a svědectvím o nových začátcích z moci Kristova vzkříšení. Tato služba církve není lidem vždy vítaná a může se setkat s neporozuměním. Ale stůl Páně nás spojuje s Kristem ukřižovaným! - Je na místě připomenout zde i motiv oběti, který byl od počátku s večeří Páně spjat v té podobě, že účastníci hodu obětovali na společný stůl svou obživu, aby se z ní nasytili všichni. Odmítáme-li záslužnické pojetí oběti, neznamená to, že je nám cizí oběť chval a celého života, kterou každý věřící, spojen s Kristem, Bohu přináší (Žd 13,15n).

Posléze uvedme motiv stvoření a vděčnosti za jeho dary, který býval v eucharistii zasazen do modlitby chval a dobrořečení za dar chleba a vína.

Všechny tyto motivy se mají ozvat v modlitbách provázejících večeři Páně a v písních zpívaných během vysluhování.

Rádi bychom do našich hostin Kristovy večeře vnesli co nejvíce z původního bohatství, ekumenickou církví dnes znovu objevovaného. Proto jeden z formulářů této agendy (D1) navazuje na nejstarší liturgické tradice, v nichž zůstala uchována značná plnost eucharistických motivů, jiný (D2) je pokusem o jejich novější zpracování. Vědomě jsme opustili myšlenku vázanosti Kristovy přítomnosti jen na chléb a víno²³. Ponechali jsme některé staré pořady, jak se u nás vžily (formuláře A, B a C), s vyloučením zvláštní promluvy před vysluhováním, která měla své místo, když bylo potřeba lidu vykládat rozdíl mezi večeří Páně a mší.

Preface

Na začátku svaté Večeře stojí výzva k chvalořečení, uváděná slovy převzatými ze synagogální bohoslužby: "Vzhůru srdce . . .", "Vzdávat díky je důstojné a spravedlivé". Jeho obsahem má být chvála za Boží dílo spasení v Kristu, vyjádřená zpravidla podle církevního roku. Chvalořečení končí chvalozpěvem z Iz 6,3: "Svatý, svatý, svatý Hospodin zástupů . . ." Jím se společenství účastníků stolu Páně zasazuje do vesmírných souvislostí (Ko 1,16) a vyznává, že večeře Páně má dosah pro všechno stvoření.

Slova ustanovení

Slova ustanovení svaté Večeře jsou nejpůvodnější částí eucharistické bohoslužby. Tradice v církvi se tu od nepaměti opírá jak o Mt 26,26n, tak o L 22,19n a 1 K 11, 23-25. Pavlovo napomenutí v 1. epišt. Korintským 11, 26-29 čelí konkrétnímu nepochopení večeře Páně v korintském sboru; je možno a vhodné učinit je někdy ve sboru předmětem kázání, nemá však být spojováno s Kristovými slovy ustanovení. Slova ustanovení mohou zaznít na začátku svaté večeře Páně, po eucharistické modlitbě nebo v ní.

Epikléze

Následující epikléze je prosbou za přítomnost Ducha svatého; on při přijímání chleba a vína spojuje hodující v jedno tělo s Kristem i mezi sebou navzájem a dává jim podíl na budoucí slávě přicházejícího království, k němuž večeře Páně ukazuje.

Oběť chvály

V některých pořadech večeře Páně zůstává zachován zbytek tzv. offertoria. Pochází z dob, kdy majetní údové sboru sami přinášeli chléb i víno ke společnému stolování. Co zbylo, rozdávalo se po bohoslužbách potřebným. Svě místo má dnes tento obyčej v podobě modlitby - oběti chvály, ve které si uvědomujeme svou celou závislost na Boží lásce a děkujeme Bohu za dar veškerého stvoření, kterého se nám pro oběť Kristovu dostává (Gn 9, 8-17).

Modlitba Páně

"Otče náš" se shromáždění podle prastaré tradice modlí před přijímáním. V neděle, kdy se svatá večeře Páně neslaví, je nutno dát modlitbě Páně jiné místo - buď v závěru modlitby vstupní, nebo v závěru přímluvných proseb (str. 23).

Pozdravení pokoje

Po modlitbě Páně může být zařazeno pozdravení pokoje (např. "Pokoj tobě!") na znamení odpuštění a jednoty Kristovy církve. Pozdravení může být dosvědčeno vzájemným podáním ruky sousedům v lavici.

Modlitba před přijímáním

Kajícnou pokoru i dětinnou důvěru vyjadřují modlitby Beránku Boží (Agnus Dei - J 1,29) a Pane, ne jsem hoden (Domine, non sum dignus - Mt 8,8), kterých se užívá od nejstarších dob při přistupování ke stolu Páně.

Přijímání

V naší tradici se ustálily různé způsoby vysluhování. Zatímco v kdysi reformovaných sborech stojí přijímající kolem stolu Páně a berou chléb a kalich do ruky, pokleknou tam, kde je vžita luterská tradice, před oltářem a přijímají přímo do úst. Někteří kazatelé zvěstují každému, komu chléb a víno podávají, slovo o těle a krvi Páně, jiní vedou tiché rozjímání účastníků vhodnými slovy Písma svatého; někde se během přijímání zpívají písně (měly by to být předně písně radostné), jinde se večeří Páně slouží v naprosté tichosti.

Praxe se liší i užíváním buď společného kalicha, nebo kalichů dvou, podávaných ob jednoho přijímajícího; v několika sborech zůstávají při přijímání z individuálních kalíšků.

Při vysluhování je možno užívat chleba nebo oplatky. Lze i sedět za stolem. Kazatel propouští jednotlivé kruhy účastníků slovy "Jděte v pokoji" nebo biblickými verši, které vyjadřují zvěst večeře Páně.

Tradice, které se v těchto věcech ve sborech vytvořily, nelze přehlížet. Aby však vnější způsoby dobře sloužily pravému užítku večeře Páně, je třeba časem vysvětlovat jejich smysl; jestliže během doby smyslu pozbyly nebo neodpovídají dnešní víře církve, je radno trpělivě, citlivým vyučováním, připravovat jejich změnu. Změna však závisí na rozhodnutí staršovstva, popřípadě sborového shromáždění; v žádném případě ji nemůže zavést kazatel sám, dokonce snad proti vůli sboru.

Presbyteři nesou spolu s kazatelem odpovědnost za řád svaté večeře Páně i za pořádek při vysluhování. Vysluhují spolu s kazatelem, který od nich také přijímá chléb a víno (zpravidla od kurátora sboru), dbají, aby jednotlivé kruhy kolem stolu Páně nebyly přeplněny, dolévají víno spod. Vysluhování se má dít bez spěchu a roztržitosti.

Pokyny pro účastníky stolu Páně a pro službu presbyterů při vysluhování je vhodné zařadit do sborových ohlášení (konají-li se dříve než večeře Páně) nebo před píseň před večeří Páně, po vyznání vin. Obsahem těchto sdělení je: pozvání ke stolu Páně pro přítomné členy jiných křesťanských církví; připomenutí úkolů presbyterů během vysluhování; způsob přicházení a odcházení od stolu Páně; ohlášení písní, je-li ve sboru obvyklý společný zpěv během vysluhování.

Přistupující přijímají chléb a víno od kazatele jako od bratra nebo sestry, k nimž mají důvěru. Právě tak kazatel obnovuje při večeří Páně svou důvěru ke sboru. Proto má večeří Páně předcházet urovnání sporů a napětí mezi kazatelem a sborem i mezi presbytery navzájem.

Děkovná modlitba

Po vysluhování následuje modlitba, kterou vyjadřujeme svou vděčnost za dary, jež jsme u stolu Páně přijali. V reformované tradici bylo zvykem začínat modlitbu po vysluhování několika verši žalmu 103. Jako děkovná modlitba bývá také užíváno chvalozpěvu Simeonova: Nyní propouštíš (L 2,29nn). Závěr modlitby může tvořit dík za to, že při svaté Večeři zakoušíme v přítomnosti vzkříšeného Ježíše Krista prolomení času, a tak jsme ve víře spojeni s těmi, kdo zde boj víry bojovali před námi a s nimiž máme být účastni Kristova vítězství při jeho druhém příchodu.

Propuštění (Závěr)

Poslání Poslední část služeb Božích tvoří ve většině sborů požehnání. Poněvadž však chceme podtrhnout, že bohoslužby nejsou jen vytržením ze světa, nýbrž také posláním do světa, zařazujeme před požehnání závěrečné slovo Písma - poslání. Představuje přechod ke každodenní službě v rodině, v povolání, na veřejnosti. Krátké slovo poslání, volené zpravidla z epistolních oddílů (tzv. parenezí), připomíná jednotlivci i sboru, odkud pramení jejich pověření ve světě. Dary, které jsme přijali, nás vyzbrojují a zavazují, abychom jednotlivým bližním slovy a skutky ohlašovali, že záchrana pro ně i pro celý svět je v Ježíši Kristu. - Slovo poslání je přitom obohacením našich bohoslužeb o další, třetí čtení z Písma svatého.

Požehnání Od slova poslání je třeba odlišit požehnání. Požehnání je příslibem Boží přítomnosti do dnů nového týdne. Vztahování rukou při požehnání je symbolem přímluvné modlitby. Požehnání, které tlumočí kazatel v druhé osobě množného čísla ("vám"), děje se v posloupnosti církve Boží a na místě Kristově.

Závěrečná píseň Následuje závěrečná píseň, jíž sbor přijímá poslání, přivlastňuje si požehnání, nebo vzdává Bohu díky. Nemá být dlouhá, obzvláště tam, kde je zvykem při ní stát (zpívají se jedna až tři sloky).

Formuláře, jež dále předkládáme, jsou vypracovány pro Neděli velikonoční, která jako den setkání se Vzkříšeným je základem křesťanské bohoslužby a všech nedělí v církevním roce.

O nedělích, kdy není vysluhována večeře Páně, se při užití těchto formulářů vypustí odstavce označené (*).

Zdroj: Agenda ČCE, 1. díl, Synodní rada ČCE, Praha, 1983